

KÜRESELLEŞME

MAI'YE HAYIR DEMEK YETER Mİ?

Dünya ARMAĞAN*

OECD bünyesinde yıllarca gizli olarak görüşülen Çok Taraflı Yatırım Anlaşması'na (MAI) karşı uluslararası düzeyde bir tepkinin oluşmasına sevinmek gerekiyor. Türkiye'de MAI Karşıtı Platform'un kurulmasına da. Eksik ve fazlaları ne olursa olsun, MAI karşıtı mücadele, reel sosyalizmin çözümlüşünden bu yana solcuları ve aydınları da kuşatan "küreselleşme ideolojisi"nin kırılmasına yönelik anlamlı bir çıkış oldu.

Ama henüz yolun başında olduğunu da kabul etmek gerekiyor. Hele MAI görüşmelerinin tıkanmasını bir "zafer" olarak değerlendirmek büyük bir yanlış olacaktır.

Aşağıda açmak üzere baştan söylemekte yarar görüyorum: MAI görüşmelerinin tıkanması ile "uluslararası sivil toplum güçleri"nin muhalefeti arasındaki ilişki, eğer varsa, pek zayıftır.

Asıl önemlisi, MAI'nin hayata geçip geçmemesi, tek başına, oldukça sınırlı bir anlam taşıyor. Evet, eğer imzalanırsa, MAI emperyalist saldırganlığın doruklarından birini temsil edecekti. Ama MAI'siz bir emperyalizmin daha az saldırgan, MAI'siz bir dünyada sömürünün daha sınırlı olacağını düşünmek için hiçbir neden yok.

Bunları tartışmak için MAI'nin tarihsel arka planı üzerinde bir miktar durmak gerekiyor. Çıkış noktasının da, dünya kapitalizminin 70'li yılların ortalarına doğru başlayan genel bunalımında aranması gerektiğini düşünüyorum.

BUNALIM VE SERMAYENİN BUNALIMA YANITLARI

Dünya kapitalizmi, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından uzun süreli bir büyüme dönemine girdi. Bir süre sonra, burjuva iktisatçıları arasında genel bir iyimserlik havası esmeye başladı. Ekonomiye sınırlı bir devlet müdahalesini içeren Keynesçi politikaların mutlak başarıya ulaştığı, kapitalizmin artık bunalımsız da yapabildiği söylenmeye başlandı.

Bunalımsız kapitalizm, sosyalizmle mücadele açısından kritik bir önem taşıyordu. Marksistlerin kapitalizme dönük en önemli eleştirilerinden biri, bu üretim biçiminin kaçınılmaz bir şekilde bunalımlara yol açmasıydı. Ve bunalım dönemlerinden en büyük zararı işçi ve emekçiler görüyordu.

Kapitalizmin büyüme dönemi 70'li yıllara kadar devam etti. Dahası, aynı dönem, "sosyal devlet" uygulamaları dönemiydi. Gelişkin kapitalist ülkelerin sermaye sahipleri, sosyalizmin uluslararası düzeydeki güç ve prestijinden kaynaklanan korku nedeniyle de olsa, "sosyal refah" politikalarına destek verdi. Gerçi işçi ücretlerindeki artışlar her zaman emek üretkenliğindeki artışların gerisinde kalmaya devam etti. Yani, sömürü oranı düşmek bir yana yükseldi. Ama en azından işçilerin yaşam standartlarında görece bir yükselme yaşanmıştı.

Dolayısıyla, artık hem bunalımsız, hem de "sosyal" bir kapitalizm vardı. Marksistlerin kapitalizme yönelik eleştirileri geçersizleşmişti.

70'li yılların başlarında patlak veren "petrol krizi", bu iyimserlik havasını hemen dağıtmadı. Petrol üreticisi ülkelerin fiyatları aniden yükseltmiş olmasından kaynaklanan geçici bir sıkıntı döneminin yaşandığı düşünülürdü. Ama zamanla, "petrol krizi"nin aslında yeni bir bunalım dönemine girildiğinin ilk işareti olduğu anlaşıldı. 70'li yıllarla birlikte, dünya kapitalizminin büyüme hızı giderek düştü.

Başlangıçta Arap ülkelerini hedef tahtasına yerleştiren buruva iktisatçıları, bir süre sonra Keynes'i sorgulamaya başladı. Asıl sorunun devletin ekonomiye müdahale etmesinden kaynaklandığı iddiası giderek güç kazandı. Diğer yandan, "sosyal refah" uygulamalarının da ekonomik dengeleri bozduğu söylendi. Friedman, Thatcher ve Reagan gibi isimlerle özdeşleşen neo-liberalizmin yükselişi bu şekilde başladı.

Neo-liberal politikaların özünü, işçi ücretlerinin düşürülmesi ve sosyal devlet uygulamalarının tasfiye

* Gelenek Dergisi Yazarı

edilmesi oluştuyordu ve 70'lerden bu yana, sermaye sahipleri, dünyanın her tarafında, işçi ve emekçilere aynı şekilde saldırıyor. İşsizlik ve yoksulluk, yalnızca az gelişmiş ve orta gelişkinlikteki kapitalist ülkelerde değil, gelişkin kapitalist ülkelerde de artıyordu.

Kendisini aşırı-üretim olgusuyla açığa vursa da, bunalım, kâr oranlarının düşme eğiliminin bir sonucu. Temel dertleri kâr olan kapitalistler, kâr oranlarındaki düşmeyi ücretleri düşürerek telafi etmeye çalışır. Sosyal devlet harcamalarının kısılması talebi de aynı kaygının ürünüdür. Ama bu önlemler, bir kısır döngüye yol açar. İşçi ve emekçilerin gelirleri düştükçe ve tüketimleri azaldıkça, aşırı-üretim sorunu daha da ağırlaşır. Bu da kapitalistlerin karını düşürür. Kapitalistler, işçi ve emekçilere yönelik saldırılarını şiddetlendirir ve bu aynı şekilde sürüp gider. Nitekim, 70'li yılların başından beri sürüp gidiyor.

Bunalımın aşılması, sermayenin köklü bir yeniden yapılanmasını gerektirir. O ana dek ekonomik etkinliklerin merkezinde durmuş olan sektörlerde ciddi bir değersizleşme süreci, yani bir tür çöküş yaşanmadan ve yeni lokomotif sektörler ortaya çıkmadan bunalımın aşılması da mümkün değildir.

Dolayısıyla, sermayenin uluslararası ölçekte yeniden yapılanması, ancak petrol ve otomotiv gibi sektörlerdeki emperyalist tekellerinin yıkılmasıyla mümkündür. Bu da, söz konusu tekellerin siyasal ve ekonomik gücü nedeniyle, hiç kolay değildir.

Emperyalist tekeller, ne kadar kaçınılmaz olursa olsun, sonlarını olabildiğince geciktirmeyi tercih eder. Bunun yolları da bellidir. İşçi ücretlerinin düşürülmesi, az gelişmiş ve orta gelişkinlikteki ülkelerden daha fazla kaynak aktarılması, mali sermayenin büyümesi ve sermayenin daha da merkezileştirilmesi yani tekelleşmenin artması. 70'li yıllardan bu yana tüm bunları bir arada yaşıyoruz.

EMPERYALİST SÖMÜRÜNÜN YOĞUNLAŞMASI

Kapitalizmin bir dünya sistemi haline gelmesinde sömürgecilik önemli bir rol oynamıştı. Az gelişmiş ülkelerin doğal kaynaklarını ve emek gücünü alabildiğine sömüren kapitalist ülkeler, bu ülkeleri aynı zamanda açık pazarları haline getirmişti.

Sömürgeciliğin ayırt edici özelliği, sömürgeleştirilen ülkelerdeki yönetimlerin emperyalistler tarafından atanmasıydı.

20. yüzyılda, reel sosyalizmin de etkisiyle, emperyalist ülkelerin diğer ülkeler üzerindeki sömürüsü olmasa bile klasik anlamıyla sömürgecilik büyük oranda son buldu. Neredeyse tüm kapitalist ülkeler kendi "bağımsız" iktidarlarına kavuştu.

Dahası, "ulusal kalkınma", "bağımsızlıkçılık", "kapitalist olmayan yol"larla sanayileşme gibi kavramlar, bir dönem

boyunca ciddi bir prestij kazandı. Çok sayıda ülkenin kapitalistleşme sürecinde, korumacı ve devletçi politikalar özel bir ağırlığa sahip oldu.

MAI ise, başka şeylerin yanında, devletlerin iç savaş ve toplumsal kargaşa durumlarında ya da genel grev ve boykot gibi eylemlerin düzenlenmesi halinde, bunlardan zarar gören yabancı sermayedarlara tazminat ödemesini öngörüyor. Yani, ulusal devletlere, toplumsal muhalefeti tümüyle ezme, sömürgeci saldırılar karşısındaki olası direnişleri kırma görevi veriliyor. Belki sömürge valileri atanmıyor; ama ulusal iktidarlar sömürge valilerin görevleriyle donatılıyor.

Yine MAI'ye göre, hükümet kararları ve yasaların dolaylı biçimlerde bile olsa, yabancı sermayedarlar aleyhine sonuçlar doğurması durumunda, ilgili şirketler tazminat talebiyle uluslararası mahkemelere başvurabilecek. Hükümetlerin "olumsuz propaganda" olarak değerlendirilen açıklamaları bile dava konusu olabilecek.

Ancak sömürgeleştirme saldırısı MAI ile başlamadı.

Aslına bakılırsa, korumacı-devletçi politikaların emperyalist sömürüyü yalnızca geçici olarak sınırlandırdığını söylemek de mümkün.

Bu politikaların emperyalistler tarafından kabullenmesini sağlayan kimi etkenler vardı. Birincisi, "ulusal kalkınmacılık", kapitalizmden başka bir yere götürmüyordu. Korumacılık ve devletçilik, temel olarak, yerli burjuvazilerin yaratılmasına yarıyordu. Yerli burjuvalar da, yeterince güçlendikten sonra, korumacılığa da devletçiliğe de son veriyor, emperyalist sermayeyle ilişkilerini derinleştirmeye başlıyordu. İkincisi, uluslararası iş bölümü, emperyalist sistemle bütünleşmenin bir tür "hazırlık" evresinden geçen ülkelerin emperyalist yatırım malları, teknoloji ve ara mallar satın almasını zaten zorunlu kılıyordu. Dolayısıyla, emperyalist sömürü mekanizmaları da işlemeye devam ediyordu. Üçüncüsü, reel sosyalizmin güçlü bir odak olarak varolduğu koşullarda, bu tür bir "yumuşak" geçiş tahammül etmek emperyalistler açısından da daha mantıklıydı.

Ama köprünün altından çok su aktı. Bir kere, sosyalizm tehdidi geçici bir süreliğine de olsa zayıfladı. İkincisi, kapitalizmin büyüme dönemi son buldu. Dünya kapitalizminin bunalımı, emperyalist sermayeyi saldırganlaştırıyor. Emperyalist tekeller, bunalım koşullarında, dünyanın tüm kaynaklarını ve bütün ülkelerin işçilerini daha fazla sömürmenin yollarını arıyor, yaratıyor. Üçüncüsü, az gelişmiş ve orta gelişkinlikteki kapitalist ülkeler de, "yerli burjuvazi yaratma" aşamalarını çoktan geride bıraktı. "Yerli" burjuvalar, kendi işçilerini emperyalistlerle işbirliği içinde sömürmeyi daha kârlı buluyor.

Tüm bunlar, emperyalist sistemin hızla 19. yüzyılın barbarlığına doğru yol almasını getiriyor. 21. yüzyıla girilirken, bir anlamda klasik sömürgecilik ilişkileri yeniden kuruluyor. Bir yandan emperyalist tekeller, diğer yandan

yerli sermayedarlar, devletleri, ulusal çıkarları gözetken her tür ekonomik politika ve düzenlemeyi tasfiye etmeye zorluyor.

Söz konusu süreç MAI 'den çok önce başladı. MAI savunucularının haklı olarak işaret ettiği gibi, bu anlaşmanın pek çok maddesi aslında çoktan hayata geçirilmiş durumda.

Sözgelimi, uluslararası mal ve hizmet dolaşımını düzenleyen GATT (Genel Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması) çerçevesinde 1986 yılında başlayan ve ancak reel sosyalizmin çözülmesinden sonra, 1993 yılında tamamlanan görüşmelerin ürünü olan Nihai Senet, uluslararası yatırımlara ilişkin maddeler de içeriyordu. Anlaşmanın çerçevesini emperyalist ülkeler belirlemiş ve diğerlerine dayatmıştı. Diğer yandan, Nihai Senet'e uyulmasını sağlamak üzere Dünya Ticaret Örgütü (WTO) kuruldu ve bu örgüte yaptırım uygulama yetkisi verildi.

Nihai Senet, yalnızca gümrük duvarlarını ve tarife dışı engelleri kaldırmıyor. Bu belge de, çok taraflı bir sömürü programı niteliğini taşıyor.

Birincisi, "fikri mülkiyet hakları" koruma altına alınarak, emperyalist ülkelerin yeni teknolojiler üzerindeki tekelcilikleri pekiştiriliyor. Bilgisayar programları 50 yıllığına, patentler ve telif hakları ise 10-30 yıllığına koruma altına alınıyor. Araştırma-geliştirme çalışmalarının çok büyük ölçekli yatırımları gerektirdiği bugünün dünyasında, bu denli uzun süreli bir koruma, teknoloji geliştirme olanakları sınırlı ülkelerin bağımlılığını artırırken, fiyatların yükselmesine ve emperyalist tekellerin karlarının artmasına yol açıyor.

İkincisi, geçmişte GATT kapsamında olmayan hizmet sektörü, Nihai Senet'le birlikte serbest dolaşım kapsamına alındı. Özellikle taşımacılık ve bankacılık gibi hizmetler, sahip oldukları stratejik önem nedeniyle serbest ticarete konu olmuyordu. Ama emperyalist ülkeler, "sınırların kalktığı" bir dünyada, sömürü olanaklarının, "ülke çıkarları" gibi modası geçmiş kaygılar nedeniyle sınırlandırılmasını kabul etmiyor.

Üçüncüsü, yerli üreticilere verilen teşvikler büyük oranda yasaklanıyor. Stratejik öneme sahip sektörler için verilen teşviklerin "haksız dış rekabet" yarattığı iddia ediliyor. Ayrıca, ihracat performansına ve ithal girdi yerine yerli girdi kullanımına dayalı teşvikler de yasaklanıyor. İzin verilen teşviklerin de bir ürünün toplam değerinin yüzde 5'ini aşan bir sübvansiyona yol açmaması gerekiyor.

Dördüncüsü, Nihai Senet, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının önüne konan engelleri de kaldırıyor. Emperyalist tekelleri fazlasıyla rahatsız eden yasal koşul ve düzenlemelere (ülke kalkınmasına yarar sağlama, yerli girdi kullanma, belirli bir düzeyin üzerinde ithalat yapmama, belirli bir düzeyin üzerinde ihracat gerçekleştirme vb. koşullar) son veriliyor.

Nihai Senet, az gelişmiş ve orta gelişkinlikteki kapitalist ülkeleri kalkınma, sanayileşme, dış dengeleri koruma gibi hedefleri bir yana bırakmaya, mal, hizmet ve sermaye dolaşımının önündeki tüm engelleri kaldırmaya zorluyor.

Kısacası, MAI'de yer alan maddelerin önemli bir bölümü, zaten GATT aracılığıyla da dayatılıyor. Nitekim, OECD bünyesindeki görüşmelerin tıkanması üzerine MAI'nin Dünya Ticaret Örgütü'nün gündemine sokulması planlanıyor.

Diğer yandan, IMF'in "yapısal uyum" programları ve ülkelere özel reçeteleri de MAI'nin pek çok maddesini içeriyor. Dünya Bankası, Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA) aracılığıyla, benzer maddeleri hayata geçiriyor. 1988 yılında Dünya Bankası bünyesinde kurulan MIGA, yabancı yatırımcıları ev sahibi ülkede yaşanabilecek transfer kısıtlamaları, kamulaştırma, uluslararası yargı yolunun engellenmesi, iç savaş ve kargaşa gibi sorunlara karşı güvence altına alıyor. Yatırımcılar, MIGA'ya belirli bir miktar para ödüyor. Ama bu örgüt, basit bir sigorta şirketi gibi çalışmıyor. Yalnızca ajansa üye olan ülkelerdeki yatırımlar güvence altına alınıyor. Kurucu üyeleri arasında Türkiye'nin de yer aldığı MIGA'nın sermayesinin yüzde 99'u üye ülkelerin hisselerinden oluşuyor. MIGA'ya üye olabilmek için, yabancı sermayenin önündeki engellerin büyük bir bölümünü zaten kaldırmış olmak gerekiyor.

Bunlara bir de Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliği anlaşmasını, ABD, Kanada, ve Meksika arasındaki NAFTA'yı vb. eklediğimizde, emperyalizmin MAI'siz de yapabileceğini görmek zor olmasa gerek.

Asıl önemlisi, MAI'nin şimdilik rafa kaldırılması, az gelişmiş ve orta gelişkinlikteki kapitalist ülkeler açısından "ulusalci" politikaların yeniden güncellik kazanacağı anlamına da gelmiyor. "Ulusal kalkınma" projeleri, ancak şu ya da bu ölçüde "ulusal" yani toplumsal egemenliğini henüz yeterince sağlama alamamış burjuva sınıfların varlığına dayanabilir. Bugün artık dünyanın hiçbir ülkesinde böylesi bir zeminin varlığından söz etmek mümkün değil.

SÖMÜRGELEŞME YARIŞI

Az gelişmiş ve orta gelişkinlikteki kapitalist ülkelerin sermaye sınıflarının ulusal kalkınma projeleriyle bir ilgisi-nin kalmadığını söylemek doğru, ama yetersizdir. Kapitalist işleyiş yasaları, uluslararası ölçekte bir sömürgeleşme yarışının yaşanmasına yol açıyor. Bu yarışta, kamu işletmelerini yerli ve yabancı sermayedarlara en erken ve en hızlı peşkeş çeken, dış ticaretini en erken serbestleştiren uluslararası mali sermayeyi çekmek için en yüksek faizleri ödeyen, emperyalist tekellerin yatırım merkezlerinden biri haline gelmek için emek gücü piyasasını en fazla "esnek"leştiren ülkeler "kazanıyor". Sözgelimi, geçmişten beri kapitalist ülkeleri emperyalist sisteme bağlamanın ve bağımlılaştırmanın temel mekanizmaları arasında yer alan dış borçlanma, 80'li yıllardan bu yana yeni nitelikler kazandı. Borçlandırma, emperyalist ülkelerin az gelişmiş

ve orta gelişkinlikteki kapitalist ülkelere kaynak aktarması anlamına gelmiyor. 80'li yıllarda sermaye hareketlerinin yönü emperyalist ülkelere doğru. Bir hesaplama göre, 1983-90 döneminde az gelişmiş ve orta gelişkinlikteki ülkelerden toplam olarak yaklaşık 175 milyar dolar sermaye transferi gerçekleşmiş (**United Nations, World Economic Survey 1993**).

Bu dönemde emperyalist ülkelerin temel derdi, daha önce verdikleri borçları tahsil etmek oluyor. Bu arada, uzun ve orta vadeli borçlar neredeyse tümüyle kesiliyor. Borçlarını ödeyebilmek için bile borçlanmak zorunda kalan ülkelerin önüne tek bir seçenek konuyor; yüksek faizlerle ve kısa vadeli borçlanma. Bu da, borç yükünün sürekli büyümesini garanti altına alıyor.

1990 yılında OECD ülkelerinden diğer ülkelere yönelik toplam sermaye akımlarının üçte birini oluşturan özel fonların payı 1995'te üçte ikiye, 1996'da ise 5'te dörde ulaşmıştı. Böylece, emperyalist sermayenin kâr oranlarının düşmesinden kaynaklanan dertleri hafifletilmiş oluyor. Nitekim, 1995 yılında 3 trilyon dolarlık bir sermayenin dünya çapında kârlı yatırım alanları aradığı tahmin ediliyor.

Finansal liberalizasyon, bu koşullarda, giderek devasa boyutlara ulaşan kısa vadeli sermaye hareketlerinin yöneldiği bir odak haline gelmek isteyen ülkelerin başvurmak zorunda olduğu yol haline geldi. Kısa vadeli yatırım yapan yabancı sermayedarlar da, yüksek faiz geliri istiyor. Yüksek faizli hazine bonoları ve devlet tahvilleri de, bu ihtiyacı karşılayan en önemli araçlar arasında yer alıyor. İç borçlanma araçları, yabancı mali sermayeyi ülkeye çekme amacına da hizmet ediyor. Bankacılar başta olmak üzere "yerli" sermayedarlar da, yüksek faizli iç borçlanma kağıtlarını kapışıyor. Asıl önemlisi, bankalar yabancı sermayedarlara aracılık ediyor. Böylece hem yerli sermayedarlar kazanıyor, hem de yabancı sermayedarların riski azalıyor.

Bu işten kazançlı çıkanlar arasında, "sanayici"ler de var. Sözelimi Türkiye'de en büyük "sanayi" şirketlerinin karlarının yarıdan fazlası faiz gelirlerinden kaynaklanıyor.

Çoğu insan, Türkiye'nin "kaynak sıkıntısı" nedeniyle borçlanmak zorunda kaldığını düşünür. Buna göre, ülkenin kendi ekonomik kaynakları, yeterli büyüme oranlarını sağlamak açısından yetersiz kalmaktadır.

Oysa Türkiye'nin cari işlemler dengesi, 1984 yılından itibaren, dış borç faiz ödemeleri çıkarıldığında, 1993 yılı hariç sürekli fazla veriyor. Yani, cari işlem gelirleri (ihracat, turizm, işçi gelirleri vb.), giderlerinden (ithalat vb.) fazla. Ama bu fazlalık, dış borç faizlerinin tümünün ödenmesine yetmiyor. Yetmediğinde de, faizleri ödemek için borç bulmak gerekiyor.

Dolayısıyla, borç mekanizması, on beş yıldır, yalnızca Türkiye'nin emperyalist ülkelere kaynak aktarmasına yarıyor.

IMF ve Dünya Bankası başta olmak üzere emperyalist

kuruluşların verdiği "reçete"lerin özünde de, bu kaynak aktarım mekanizmasının sürekliliğini sağlama kaygısı bulunuyor. Borçlu ülkeler üzerlerindeki yükün altında ezildiğinde ise devreye "kurtarma" operasyonları giriyor.

"Kurtarma" operasyonlarının bir parçasını, yine faizleri tahsil edilecek olan yüklü borçların verilmesi oluşturuyor. Ama emperyalistler bununla yetinmiyor. bunalıma giren ülkelerden tam bir teslimiyet bekleniyor. Emperyalist sermayenin ülkeye girmesinin, iflas noktasına giren şirketleri satın almasının ve kamu işletmelerini, madenleri vb. yağmalamasının önündeki her tür engelin kaldırılması isteniyor.

Kısacası, emperyalizme bağımlılık nedeniyle girilen bunalımların emperyalizme bağımlılığı daha bir derinleş-tirmesi sağlanıyor.

Emperyalist kuruluşların işçi ücretleri, sosyal güvenlik vb. konularındaki "hassasiyet"i de aynı kaygıların ürünü. Ücretlerin geriletilmesi ve sosyal güvenlik kurumlarının tahrip edilmesi yoluyla, ucuz emek cehennemleri haline getirilen ülkeler, yabancı sermaye girişlerinin önündeki sınırları da tümüyle kaldırınca, emperyalist sömürünün önünde hiçbir engel kalmıyor.

Kuşkusuz tüm bu adımları "kurtarılma" noktasına gelmeden atmak da mümkün. Nitekim yakın geçmişe kadar emperyalist kuruluşlar tarafından diğerlerine örnek gösterilen ülkeler, henüz çöküş noktasına gelmeden bu adımları atarak geçici bir büyüme dönemine girmeyi başarmıştı. Özellikle Güneydoğu Asya ülkeleri, "küreselleşmenin nimetleri"nden en fazla yararlanan ülkeler arasında yer aldı. Sonuç biliniyor...

TEKELLEŞME VE MAİ

Bugünlerde "çok uluslu" sıfatıyla anılan emperyalist şirketlerin önündeki her tür ulusal sınırı kaldırmayı hedefleyen MAİ, 80'li yıllarda güç kazanan bir eğilimin ürünü. Özellikle 1987 yılından sonra, çok sayıda ülkede faaliyet gösteren emperyalist şirketlerin doğrudan sermaye yatırımları büyük bir hızla artmaya başladı. Üretim teknolojilerindeki gelişmiş de yardım ettiği bu gelişmenin ardında, az gelişmiş ve orta gelişkinlikteki kapitalist ülkelerdeki giderek ucuzlaşan emek gücünün yanında, bu ülkelerin yabancı sermaye arayışıyla kamu işletmelerini yok pahasına satmaları ve stratejik sektörlerini emperyalistlere açmaları da vardı.

Bugün, söz konusu şirketler, dünya sanayi üretiminin yüzde 30'unu kontrol eder hale geldi. 1993 yılında emperyalist şirketler az gelişmiş ve orta gelişkinlikteki kapitalist ülkelerde 12 milyar dolarlık yatırım ve bu istihdamın yüzde 75'i 1985 yılından sonra yaratılmıştı. 1997 yılında dünya ölçeğindeki doğrudan yabancı sermaye yatırımları toplamı 800 milyar doların üzerine çıktı (aynı yıl Türkiye'nin GSMH'sı yaklaşık 145 milyar dolardı).

Bunalım, emperyalist sermayenin bir yandan tüm dünyayı egemenliği altına alarak kâr oranlarının düşme hızını azaltmaya çalışmasına, diğer yandan da giderek merkezileşmesine yol açıyor. Örneğin otomotiv sektöründe...

Kapitalizmin İkinci Dünya Savaşı'ndan 70'li yıllara kadar süren büyüme döneminde, otomotiv sektörü, doğrudan bağlantılı olduğu petrol sektörüyle birlikte, lokomotiflik rolünü paylaşmıştı. Dünyanın en büyük şirketleri arasında otomotiv ve petrol şirketleri on yıllardır başı çekiyor. Örneğin General Motors, oldukça uzunca bir süredir, liste başında yerini koruyor.

En büyük yatırımların yapıldığı sektör, doğal olarak, kâr oranlarının da en hızlı şekilde düştüğü sektörler arasında yer alır. Bugün, otomotiv sektöründe dünya çapında yaklaşık 20 milyon araçlık bir kapasite fazlasının bulunduğu tahmin ediliyor. Üretim ise 39 milyon civarında. Dolayısıyla otomotiv sektörü dünya çapında yaklaşık yüzde 30'luk bir eksik kapasiteyle çalışıyor.

Sektörün buna rağmen ayakta durmasının tek nedeni, emperyalist tekellerin mali ve siyasal gücü. Dahası, mali krizlerle birlikte iflas noktasına doğru sürüklenen (örneğin Güneydoğu Asya'daki) otomotiv şirketlerinin daha büyük şirketler tarafından satın alınması, bu sonuçların daha bir güçlenmesini sağlıyor.

Nitekim, son yıllarda otomotiv sektörü en fazla şirket birleşmeleri nedeniyle gündeme geliyor. Yakın bir gelecekte bir elin parmağını geçmeyecek sayıda otomotiv devinin dünya otomotiv pazarını tümüyle kontrol eder hale geleceği tahmin ediliyor.

Ama sermayenin merkezileşmesi ve tekelleşmenin artması eğilimleri yalnızca otomotiv sektörü için geçerli değil. 1998 yılında birleşen şirketlerin borsa değerleri toplamı 2.4 trilyon doları buldu. Birleşmeler savunma, otomotiv, petrol, ilaç, bankacılık ve telekom sektörlerinde yoğunlaştı.

Tekelleşme, kuşkusuz, emperyalist şirketlerin devletler üzerindeki ağırlığının daha da artmasına yol açıyor. Ancak bunun ulus-devletlerin tümüyle ortadan kalkması ya da önemlerini büyük oranda yitirmesi anlamına geldiği iddiası, sanıldığı kadar doğru değil.

Az gelişmiş ve orta gelişkinlikteki ülkelerde ulusal iktidarların hareket alanının fazlasıyla daraltıldığı doğru. Ama "küreselleşme", emperyalist devletlerin tekeller arasındaki rekabet açısından taşıdığı önemin azalmasını getirmiyor. ABD tekelleri, uluslararası düzeydeki rekabet güçlerini korumaya çalışırken, ABD devletinin ağırlığından yararlanmaya devam ediyor. Aynı ABD ve Japon tekelleri için de geçerli.

Tekelleşme eğilimi de, şirketlerin "ulusal" aidiyetlerinin

ortadan kalkması anlamına gelmiyor. 1998 yılındaki şirket birleşmelerinin yalnızca dörtte biri "sınır ötesi" birleşmelerdi ve bu oran son on yıldır kayda değer bir artış eğilimi göstermiyor. Hatta 1990 yılına göre önemli bir gerileme söz konusu (1990'da üçte birlik bir oran vardı).

Diğer yandan, emperyalist tekellerin temel derdi, gerçekten de sınırların tümüyle ortadan kalktığı bir dünya kurmak değil. Aksine, emek gücünün önüne her geçen yıl biraz daha kalın duvarlar örülüyor. Dahası, örneğin az gelişmiş ve orta gelişkinlikteki kapitalist ülkeleri gümrük duvarlarını tümüyle ortadan kaldırmaya zorlayan emperyalist ülkeler, kendi ithalatlarını sınırlandırmak için "tarife-dışı engeller"e başvuruyor. Bölgesel bloklaşma eğilimi de, emperyalist tekellerin olabildiğince geniş ama bir o kadar da korunaklı pazarlara sahip olma kaygılarının ürünü.

MAI görüşmelerinin tıkanmasının en önemli nedeni de buydu. Eğer dikkat edilirse, emperyalistler ve sözcülerinin MAI'yi ciddi bir şekilde savunmaya bile girişmedikleri fark edilecektir. Tek söylenen, MAI tasarısında yer alan maddelerin zaten farklı ikili ve çok taraflı anlaşmalarda da bulunduğuydü. Bu konuda da son derece haklıydılar!

Örneğin, ABD'li enerji şirketleri, uzunca bir süredir, Türkiye'nin enerji özelleştirmelerinde "uluslararası tahkim" yolunu açmasını, yani emperyalistlerin denetimindeki "hakemlik" kuruluşlarının "adalet"ine teslim olmasını istiyor. MAI de uluslararası tahkimi öngörüyor. Ancak enerji şirketleri, bunun için MAI'yi bekleme gereğini duymuyor. Gerek doğrudan, gerekse ABD hükümeti aracılığıyla Türkiye üzerinde baskı kuruyorlar.

Uluslararası tahkim, Türkiye'nin bugünkü anayasasına aykırı. Ancak mecliste, uluslararası tahkimi mümkün kılabilecek bir anayasa değişikliği tasarısı görüşülmeyi bekliyor. Asıl önemlisi, anayasa değişikliği bile beklenmiyor: İmza törenine Mesut Yılmaz'ın da katıldığı dört doğalgaz sant-ralinin yapımı ile ilgili anlaşma için TEAŞ'ın ilgili şirketlerle önceden imzaladığı protokol, anlaşmazlık durumlarında uluslararası tahkime gidilmesini öngörüyordu.

Dünya kapitalizminin bunalımının yeni bir evreye girdiği bugün, emperyalist tekeller ve dolayısıyla emperyalist ülkeler, kendi hareket alanlarını da sınırlama riskini almak istemedi. ABD bile, başlangıçta başını çektiği MAI görüşmelerinin bir noktasında çekinceler koymaya başladı.

Bu nedenle de, MAI propagandası yapılmadığı gibi, MAI karşıtlarının seslerini bir ölçüde duyurmalarına izin verildi. "Uluslararası sivil toplum kuruluşları", biraz da emperyalizmin kendilerine açtığı alanı doldurmuş oldu.

Tüm bunlar, MAI karşıtlığını fazlasıyla aşan bir anti-emperyalist mücadelenin örülmesi gerektiğine işaret etmiyor mu?